

การบริหารจัดการชุมชนเพื่อความยั่งยืน

Community Management for Sustainability

จุฬามณี แก้วโพนทอง, ทรงพล โชติกเวชกุล,
ปัญญา คล้ายเดช และพระสุนทร ชำกรม
Juramane Kaewponthong, Songphon Chotikavatchagul,
Panya Klaydesh and Phra Soontorn Chamkorm
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: jramanee@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาคนเป็นหลัก บทความนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยชุมชนสามารถตั้งมั่นและดำรงอยู่ได้เองท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจที่ผันผวน ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากยุคโลกาภิวัตน์มาสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร การที่ชุมชนจะเป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนนั้น ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่า มีเหตุผลที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ที่จะทำให้ชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน คือ 1) ชุมชนต้องรักตัวเองให้เป็นและประชาชนทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลเมื่อชุมชนเผชิญกับปัญหา 2) รัฐบาลไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่นจะต้องให้การช่วยเหลือสนับสนุนชุมชน 3) องค์กรเอกชน จะต้องให้ความช่วยเหลือเอกชนในด้าน CSR และ 4) สถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ สถาบันศาสนา และสื่อต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีความจำเป็นแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; ชุมชนเข้มแข็ง

Abstract

The development in the United States several decades ago. Continue to focus on the development of people is always the main priority. This article presents the concepts and theories. Affecting the development of rural communities to have a stronger and more sustainable. The community can stand by itself and remain volatile



amid the economic crisis. Amid the transition from the era of globalization into the information age. The community is the people, the stronger and more sustainable. The authors synthesized the There are important reasons are four ways to make the community is a strong community and still stands: 1) community must love ourselves and all people need to engage in critical thinking, reasoning, when the community faced two). whether central or local government must provide support to the community 3) Organizations will need to assist the private sector in the CSR and 4) social institutions, whether NGOs. Educational / academic, religious institutions and the media, these are all necessary for Cheryl lived in the community for a strong and sustainable community.

Keywords: Management; Strong Community

1. บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรโดยพิจารณาจากวิวัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพที่ตั้งของประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนของคนไทยโดยทั่วไปเป็นชุมชนในชนบทเป็นส่วนใหญ่และมีชุมชนในเขตเมือง สังคมชนบทเป็นครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญทางเศรษฐกิจ และมีลักษณะเบ็ดเสร็จช่วยกันทำงาน วัด เป็นสถานที่สำคัญอย่างหนึ่ง และมีอยู่มากมาย เพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับประเพณีเดิม เชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอัตราการเกิดสูง ระดับการศึกษาและเทคนิคในอาชีพต่ำ เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามประเพณี สังคมเมืองเป็นครอบครัวมีความสัมพันธ์กันในลักษณะทุติยภูมิ ความผูกพันกันในครอบครัวมีน้อย อาชีพของชาวเมืองมีมากมาย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว

เป็นศูนย์รวมของการศึกษา การปกครอง ธุรกิจการค้าและอื่นๆ เป็นสังคมที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยการอพยพเข้ามาในเมือง คนในเมืองมีการแข่งขันแย่งชิงกันสูง วิ่งตามกระแส วัตถุนิยม ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมืองจะต่างกัน เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการสื่อสาร การคมนาคม (Seansuk, 2015) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ภาพชนบทไทยตามการมองของคนในเมืองมักเป็นภาพจินตนาการที่มองจากศูนย์กลางไปยังชนบท เปลี่ยนไปจากการพัฒนาชนบทแบบกระแสหลักให้ชนบทหลุดพ้นจากความล้าหลัง ต่อมาเมื่อชนบทได้รับการพัฒนาไประดับหนึ่งและมีความเป็นเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดปัญหาในด้านต่างๆ จึงมีการเรียกร้องให้เห็นคุณค่าของชนบท เน้นการพัฒนาแบบทางเลือก ไม่อยากให้มีการพัฒนามากเกินไป ความเป็นทุนนิยม ความเป็นเมืองไม่ดีต่อชนบท อยากให้ชุมชนอนุรักษ์ วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมตามจารีต แม้ว่าจะระย



ทางกายภาพ แต่มันก็ยังคงมีความซ้ำซ้อนของความสัมพันธ์ ความต่างกันเชิงวัฒนธรรมและชนชั้นทางสังคม ที่ทำให้ยังมีความห่างของระบบคนและค่านิยมของทั้งสองกลุ่มอย่างชัดเจน ดังนั้นผู้มีอำนาจอย่างรัฐควรเสนอภาพชนบทที่หลากหลายรอบด้าน โดยผ่านนโยบายการศึกษาและสื่อต่างๆ เพื่อให้ภาพความต่างระหว่างชนบทกับเมืองควบคู่ตรงข้ามค่อยๆ เจือจางไป (Tabtim, 2013 : 152-153) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยมีการเพิ่มจำนวนตามธรรมชาติในอัตราที่ลดลงมาอยู่ในระดับต่ำแต่มีการอพยพเคลื่อนย้ายทั้งในและนอกประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจและการปกครองทำให้มีประเภทบุคลากรใหม่ๆ และมีความพยายามปรับปรุงคุณภาพของประชากรในทางการปกครองและในทุกด้านของชีวิตมากขึ้นทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน (Keawchamnan, 2008 : 3-31) เวลาเดียวกันการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสนับสนุนให้ประชาชนมีการวางแผนหรือเฝ้าหาข้อมูลข่าวสารและศึกษาค้นคว้าความรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างรอบคอบและรู้เท่าทันเพื่อรองรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นมาในอนาคต รวมถึงการกินอยู่ ใช้แต่พอดีตามกำลังความสามารถ พึ่งตนเอง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ลดความโลภ ลดการเบียดเบียน ลดการติดยึดและแสวงหาเงินตรา ตำแหน่งหน้าที่ หรือยศถาบรรดาศักดิ์จนเกินความจำเป็น รวมทั้งส่งเสริมประชาชนให้มุ่งทำความดี ทำจิตใจให้สบายผ่องใส มองโลกในแง่ดี รู้จักทำใจ ปล่อยใจ และให้กำลังใจตัวเองเพื่อให้พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ด้วย (Wiratchnipawan,

2010 : 32-35)

อย่างไรก็ตาม สภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของคนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการเพิ่มจำนวนประชากร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก ทำให้ปัญหาต่างตามมา เช่น ปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาค่านิยมวัตถุ การแก่งแย่งแข่งขันกัน ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาการแบ่งพรรคแบ่งพวก และการทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาระดับชุมชน ผู้ที่จะมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ดีที่สุดคือ ชาวบ้านทุกคนจะต้องหันหน้าเข้าหากันช่วยกันแก้ไขปัญหาก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Department of the Interior, 2010 : 12-16)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน ประสิทธิภาพเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีวินัยฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินัยฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถ



ของนักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าในระดับครอบครัว หรือองค์กรใดๆ ย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ (Phramaha Wuttichai Wachiramate, 2009 : 25-32) กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงานคือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กรสอดคล้องกับ (Yoodsomsak, et al., 2008) ที่ได้ให้ความหมายของการบริหาร (Administration) ว่าหมายถึงความพยายามในการที่จะร่วมมือกันดำเนินงานของหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้และ (Wiratchnipawan, 2010) ได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการว่า หมายถึงแนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ที่หน่วยงาน และ/หรือบุคลากรของหน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความสุข ความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประชาชนและประเทศชาติ

จากความหมายหลักการและองค์ประกอบของการบริหารจัดการ สรุปได้ว่า เป็นกระบวนการที่แสวงหาแนวทางและรูปแบบการทำงานให้ประสบความสำเร็จภายใต้การสิ้นเปลืองงบประมาณและเวลาที่รวดเร็ว ซึ่งมีนักวิชาการได้

เสนอรูปแบบและวิธีการในการบริหารจัดการไว้อย่างกว้างขวาง หลักการบริหารที่นักวิชาการชาวต่างประเทศได้คิดค้นและพัฒนาเมื่อนำมาใช้ในสังคมไทย พบว่า ต้องมีการวิเคราะห์และปรับเพื่อให้เข้ากับบริบทของสภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ฉะนั้นการบริหารจัดการองค์กรชุมชน จึงเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่มาร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาเพื่อพึ่งตนเอง ภายในชุมชนมีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนรวบรวมความคิด การทำกิจกรรมต่างๆ การเรียนรู้แลกเปลี่ยนและตัดสินใจระดับรากหญ้า มีระบบโครงสร้างและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาของชุมชน

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาคนและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยมีความเชื่อมั่นว่า หากชุมชนเข้มแข็งแล้วชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้และสามารถเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องและปัจจัยต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม (Holistic) และเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทุกศาสตร์ การมองปัญหาของชุมชนต้อง



มองให้เห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน และลึกซึ้งจึงจะเห็นรากของปัญหาอย่างแท้จริง (Natasupa, 2003 : 14-15) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัว โดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้วจึงสะสมและค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรในท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อน และหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภายในประเทศ แนวคิดนี้มุ่งให้คำนึงถึงชุมชนศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้าน และท้องถิ่นเป็นหลัก (Dantanin, 2000 : 91-94) ได้ให้แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ และต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกัน ชาวบ้านสนใจในการรวมกลุ่ม อาชีพ การปลูกพืช กิจกรรมการผลิต นอกการเกษตร การบริการ เพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุนหรือเพื่อกำไร ผลผลิตที่ตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง (Supamong, 2000 : 71-79) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชน

เน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ มีการแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียงและมีความดีพอเพียงโดยค่อยๆ เติบโตในสังคม ชนบทนั้นมีพื้นฐานทางการเกษตร ดังที่ (Wasri, 2001 : 21) มองว่าจะต้องมีการบูรณาการความเป็นชุมชนทุกอย่างเชื่อมกันหมด อันนี้จะทำให้ไม่สุดโต่ง ไม่เอาชุมชน ไม่เอาสิ่งแวดล้อม ไม่เอาวัฒนธรรม ก็จะเป็นแนวคิดแบบสุดโต่ง ดังนั้น เศรษฐกิจชุมชนต้องเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจครอบครัวกับธุรกิจขนาดใหญ่ เชื่อมโยงกับการส่งออกและการตลาดเข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า ความพอเพียงในสังคมชนบท คือ การปลูกทุกอย่างมีกินและทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอได้ก็มีเงินออมซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรภายในการค้าขาย แต่ต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของจนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนพึ่งตนเองได้

4. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

มนุษย์มีการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่อดีตกาล ผ่านการดำรงชีวิตมาในรูปแบบต่างๆ ตามยุคตามสมัย การดำรงชีวิตในแต่ละยุคที่ไม่เหมือนกัน ในสังคมปัจจุบันพบว่า เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า เทคโนโลยี คือ วิทยาการที่เกี่ยวกับศิลป์ ในการนำเอาวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติและอุตสาหกรรม ดังนั้น เทคโนโลยีโดยทั่วไปจึงหมายถึง สิ่งที่มนุษย์พัฒนา



เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหา การพัฒนามาจากความคิดของมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการความสะดวกสบายของมนุษย์เอง จึงเป็นเหตุผลที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า เทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเวลานาน การสื่อสาร การใช้โทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต สังคมเครือข่าย (Social Network) การใช้เทคโนโลยี ในด้านการศึกษา การจัดระบบในหน่วยงานต่างๆ เป็นสิ่งที่ทำให้เทคโนโลยีมีบทบาทกับมนุษย์จนเทคโนโลยีกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ไป การนำเทคโนโลยีมาใช้ จึงให้ทั้งผลดีและผลเสีย ควรเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและความต้องการของประเทศ บทบาทที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เพราะมนุษย์ในการใช้เทคโนโลยี เพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร ด้านอุตสาหกรรม และด้านการสื่อสาร ที่เข้ามาช่วยในการพัฒนาทางด้านสังคมให้เกิดสังคมเครือข่าย (Social Network) หรือสังคมออนไลน์ เป็นสังคมที่เกิดขึ้นบนโลกแห่งยุคข้อมูลข่าวสารอันไร้ขีดจำกัดไม่มีสิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมจึงแตกต่างจากในอดีตมาก ผลของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ ดังนี้ 1) ทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมสารสนเทศ หรือยุคข้อมูลข่าวสาร 2) ทำให้เกิดสภาพการทำงานแบบทุกสถานที่และทุกเวลา 3) ทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบแห่งชาติไปเป็นเศรษฐกิจโลก และ 4) เทคโนโลยีมีบทบาท

ที่สำคัญในทุกวงการ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Technology Affects the Present Life, 2016)

กล่าวโดยสรุปคือ เทคโนโลยีสมัยใหม่เกิดขึ้นโดยมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นฐานรองรับ เป็นการประยุกต์ นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ และก่อให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่มวลมนุษย์ โดยการประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้เทคโนโลยีจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ของประเทศนั้นๆ เป็นพื้นฐาน เพราะในบางบริบทบางพื้นที่มีความจำเป็นแตกต่างกัน เทคโนโลยีสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการต่างๆ แต่ต้องสอดคล้องกับความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม และกำลังเศรษฐกิจของคนทั่วไปในประเทศด้วย

5. ปัจจัยด้านทุนชุมชน

สำหรับประเทศไทยหากกล่าวถึง “ทุนทางสังคม” ที่แปลมาจากคำว่า “Social Capital” อาจกล่าวได้ว่า เป็นคำใหม่ที่มีขึ้นในสังคมไทยช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 และจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นประเทศไทยต้องหันมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Social Fund Office, 2001 : 104)

ความหมายของทุนทางสังคม ในทางวิชาการมีความหมายถึง คุณภาพของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสังคมที่ดี การศึกษาดี คนไทยมีทุนทาง



สังคมมากมาย เช่น 1) ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติกับผู้อื่นในชุมชน 2) ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัว และชุมชนสามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้ 3) ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน 4) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน 5) การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ 6) การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น จ้างคนในชุมชน บริโภคทรัพยากรในชุมชน (Aewsriwong, 2000 : 6) นอกจากนี้ (F. Fukuyama, 1999 : 56) ได้อธิบายถึง “ทุน” ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ที่กว้างขวางออกไป โดยแบ่งทุน ออกเป็น 6 ประเภทด้วยกัน คือ 1) ทุนทางสังคม (Social Capital) 2) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) 3) ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) 4) ทุนบุคคล (Individual Capital) 5) ทุนจากการจัดการความรู้ (Instructional Capital) และ 6) ทุนโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructural Capital) ซึ่งสอดคล้องกับ (Wasri, 2001 : 27) ที่ว่าทุนทางสังคมไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่ เช่น ระบบคุณค่าอุดมการณ์ความเชื่อที่วางอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎ จารีต ประเพณี ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเป็นที่มาของภูมิปัญญา ปรากฏชาวบ้าน และกลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในประชาสังคม

สรุปได้ว่า ทุนทางสังคม มิได้หมายถึงปัจเจกบุคคลใดๆ จำนวนกลุ่ม องค์กรหรือจำนวนของสถาบันรวมกัน แต่หมายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของประชาชนที่แสดงออกในรูปแบบของกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย การรวมกลุ่ม การมีการศึกษา การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน รวมทั้งการมีการบริหารและระบบราชการที่ดี

6. แนวทางการพัฒนา

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว เรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชนเชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพทุกระดับ ชุมชนคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกิน ค่อยเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีหลักดังนี้ 1) ส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ 2) การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยเริ่มจากพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ 3) การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการ



ส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว

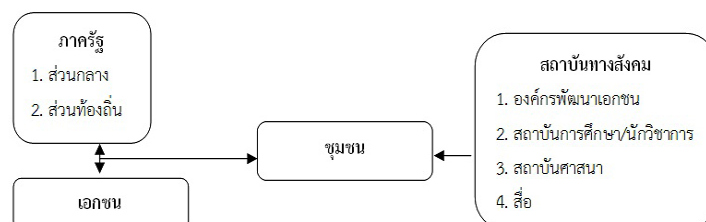
2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โดยการ 1) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่างๆ 2) รณรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการ 3) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาด และ 5) พัฒนาระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์กรความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยการสร้างความ

ตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรสนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิต เพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

7. สรุป

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ชุมชนควรมีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อชุมชนจะได้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ มีความสุข และมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายขยายผลเพื่อการพัฒนาทั่วทั้งประเทศ จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ทั้งหมดข้างต้นที่ยกมานั้น ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ว่า ตัวทฤษฎีนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ชุมชนเข้มแข็งจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าคนในชุมชนไม่ลงมือปฏิบัติและมีจิตสำนึกรักความเป็นชุมชนอย่างแท้จริงและทุกภาคส่วนต้องให้ความร่วมมือกัน ผู้เขียนจึงได้สรุปเป็นผังมโนทัศน์ ดังนี้



ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน



จากแผนภาพ ผู้เขียนอธิบายได้ว่า นอกจากคนในชุมชนจะมีจิตสำนึกรักกันรักความเป็นชุมชนแล้ว ยังต้องรักษารากเหง้าที่ติงามของตัวเองเอาไว้ และพยายามสืบสานคงความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ที่ติงามของชุมชนไว้เพื่อลูกหลานในภายภาคหน้า โดยชุมชนจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้น หน่วยงานทุกภาคส่วนจะต้องเข้ามามีบทบาทการช่วยเหลือเกื้อหนุนกัน ดังนี้

1. ภาครัฐ ประกอบด้วย 1) ส่วนกลาง ต้องบริหารสังคมโดยการเชื่อมโยงแผนระดับชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการต่างๆ ประสานและอำนวยความสะดวกให้ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกระจายอำนาจการบริหารจัดการด้านบริการขั้นพื้นฐานสู่ท้องถิ่นและชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสร้างระบบเตือนภัยทางสังคมที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด ระดับชาติ และนานาชาติ และ 2) ส่วนท้องถิ่น ควรนำแผนชุมชนมาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่นและผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม จัดบริการทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐานให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ประสานความร่วมมือระหว่างภาคีการพัฒนาต่างๆ ในทุกระดับ

2. ภาคเอกชน สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนทรัพยากร วิทยาการ สร้างอาชีพในชุมชน และร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน ในสถานประกอบการต่างๆ ให้มีกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสังคม

และรวมถึงสนับสนุนวิสาหกิจต่างๆ ให้โอกาสทางการตลาด องค์ความรู้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3. ชุมชน (ประชาชน/ประชาคม) มีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน สร้างมาตรการทางสังคมในชุมชน สร้างธรรมาภิบาลในชุมชน และให้มีมาตรการเพื่อคุ้มครองผู้ประโยชน์เพื่อชุมชน

4. สถาบันทางสังคมอื่นๆ

4.1 องค์กรพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการ และเป็นหน่วยเติมเต็มช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องที่ชุมชนขาดแคลน ประสบปัญหาเร่งด่วนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการดูแลและเยียวยาผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรีและผู้สูงอายุ

4.2 สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ ทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน สร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเอง และสร้าง



กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน รวมทั้งต่อยอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชน
สามารถนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ชุมชน และกระตุ้นเผยแพร่ให้ความรู้ข้อมูล
ข่าวสารความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
ในโลกยุคใหม่ เช่น ภาษาต่างประเทศ ผลของภาวะ
โลกร้อนต่อระบบนิเวศและการทำมาหาเลี้ยงชีพ
ภัยไซเบอร์ ฯลฯ

4.3 สถาบันศาสนา ปลุกฝังทัศนคติ
และแนวธรรมะปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิต
เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และให้บุคลากรทางศาสนาเป็น
ตัวอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ร่วมมือ
กับสถาบันการศึกษา ชุมชน และสถาบันครอบครัว

ในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลูกฝัง
ค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานจารีตประเพณี
เป็นศูนย์รวมใจในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน

4.4 สื่อเป็นแกนกลางในการไหลเวียน
ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับตัว
ของชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่
ชุมชน ปลุกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม
สร้างค่านิยมรักถิ่นฐานบ้านเกิด สอดแทรกสาระ
สร้างสรรค์สังคมในสื่อทุกรูปแบบ เพื่อเสริมสร้าง
ภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว และเปิดโอกาส
ให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ และใช้สื่อ
ในชุมชนทุกรูปแบบในการให้ความรู้/สร้างค่านิยม
ที่ดีแก่ชุมชน

References

- Aewsriwong, N. (2000). *Strong Community Thai Social Capital*. Bangkok : Social Fund Office.
- Blogger. (2016). *Technology Affects the Present Life*. http://socialtht.blogspot.com/2011/01/blog-post_834.html. (Accessed 29 February 2016).
- Department of the Interior. (2010). *Work Manual of the Village Committee*. Bangkok : Printing House Volunteering to Maintain the Territory.
- Dantanin, M. (2000). *Self-reliant Community Economy*. Bangkok : Se-Education.
- F. Fukuyama. (1999). *The Great Disruption : Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. New York : Free Press.
- Keawchamnan, B. (2010). *Community Research and Community Development Planning*. Nonthaburi : Sukhothai Thammathirat Open University.
- Natasupa, C. (2003). *The Concept of Community Economy Offers Theories in the Context of the Different Societies*. Bangkok : Amarin Printing Ann Ploying.
- Phramaha Wuttichai Wachiramate. (2009). *People Get Pleasure*. 3rd Edition. Bangkok : Amarin Printing and Propolis Public Company Limited.



- Seansuk, C. (2015). *Community Development*. http://www.nbkjutamad.blogspot.com/2012/07/blog-post_8098.html. (Accessed 6 December 2015).
- Supamong, S. (2000). The Sufficiency Economy of Thai Society. *Family Documentary*, 71-79.
- Tabtim, T. (2013). Country or City?: Rural Thailand. *Journal of Sociology, Anthropology*. 30(2), 152-153.
- Wasri, P. (2000). *Sufficiency Economy and Civil Society*. Bangkok : The Doctor Publishing House.
- _____. (2001). *To the Poor to Withdraw the Poverty Structure*. Bangkok : Community Development Institute.
- Wiratchnipawan, W. (2010). *Management in the Moral of the Community*. Bangkok : Odeon Store.
- Yodsomsak, S., et al. (2008). *Integrated View of Thai Society*. Bangkok : World Trade Fair Thailand.

